

הארץ, ספרים, 15.11.1995

המשכילים בהיסטורيون ראשונים

חכם

חכם בין משה בן מימון למשה מנדרלטון לא רק יוצר המשכיות בין ההיסטוריה המקורית להשכלת; הוא גםוצר את האקטיפוס של הבוגר-פיה המשכילי. גיבורי הבוגריפיות המשכילות של המאה ה-18 דמו מאד והיו, ותיארו ככלם באחר ואותו טיפוס אידיאלי של "אשיות מפלרית עמירה בעינן", אך ההיסטוריה נתפסה עתה כدرיך להקניות חסיבה רציונלית וערכימ מוסריים בעלי לוחות על השילוב של "תורת ה" עם "תורת האדם", כדי שכתוב נפתלי הרץ זייל ב"דברי שלום ואמת".

למרות הוויראנזיות, השנוות של הכרת העבר המשכילת, שנבעו ממהברלים בין תנועות השכלה שונות וגם מהבדלים בין תקופות שונות, כמה טענות היו הקשורות להיסטוריה המשכילת כולה: שומר ורצו להשתמש בטקסטים "מקודשים" מקור היסטורי ולדון בהם לצד מקורות היסטוריים חילוניים ובאופן ביקורתני ולנסח להתבונן בכל מהלך ההיסטוריה היהודית באופן ביקורתני ולנסח מalias בארץ הפלאות" – שבה מייבשת אליס את השומעים באמצעות דקלום קטע על ויליאם הכבוש מספר לימוד – לאפיין אותו. וירועים היבט דבריו של משה מנדרלטון "אובי-קייטוית" מכך שעל לקרו משחו היסטורי.

הכרת ההיסטוריה געשתה מוקבלת כל כך בקרב יהדות אירופה, עד שאפילו האורתודוקסיה החדשנית קיבלה ואף הצדרקה את הצורך הדידקטי לאחרות: בקשה להפיק לקחים מן העבר, כדי להבטיח את העיתר. מרכזיות היה זהה דרך וערך אקטוויזיה של ההיסטוריה, כלומר פעולה לרואית הווה ודרך העבר ולnocחות פעילה של העבר בהווה. ובמילים אחרות: בקשה להוכיח כוח חייתה של הכרת העבר, כדי להבטיח את העיתר. פיניר בעיקר בדרכיו הפעלה של ההיסטוריה בידיו המשכילים. הוא ריה הנכונים של הנenga היהודית, באמצעות דוגמאות מופת של אישים יהודים שפלו לטובות עם. היא הסתמכה בעיקר על טקסטים היסטוריוגרפיים גרגניים פופולריים, משננים ומישנים במירה רכה. בקרבת המפנה הניו-אורתודוקס נוצרה ראיית עבר חדשנית, שהתבססה בין השאר על ראיית ההיסטוריה היהודית כרצף, על ראיית העם היהודי בכל התמצאות עם אחר, על ההברה בצויר לימים ההיסטוריים. בוקורה בעבר, לדוגמה, בקש המשכילים להציג את "נס" הירושות החשכלה. כך, לדוגמה, בקש המנה גואה וכייעזר לעתיד של צמיחה ריה למטרות דידקטיות וכדי להקנות לעם גואה במקורותיו. ורצף ההיסטורי מוכנס על שלשלת אהת מאן מעמד הר סייני, ומתקיים מכשיך בתעמלתו להנוך מודרני, לשינוי הלבוש המסורתית ולהתקין נים ברת.

ציה של ההיסטוריה היהודית וכאיטור גיבורייה המוערפים. יוצריה של ההיסטוריה המשכילת היו תחילת חכמי קבוצת המשכילים היהודים בגרמניה, שביקשו לשנות את הכרה היהודית ולשם כך גיסו את הכרת העבר החדרשה. תפיסת היסוד של ההיסטוריה כדרקטית ואסטרטגית העמירה בעינן, אך ההיסטוריה נתפסה עתה כדריך להקניות חסיבה רציונלית וערכימ מוסריים בעלי לוחות על השילוב של "תורת ה" עם "תורת האדם", כדי שכתוב נפתלי הרץ זייל ב"דברי שלום ואמת".

למרות הוויראנזיות, השנוות של הכרת העבר המשכילת, שנבעו ממהברלים בין תנועות השכלה שונות וגם מהבדלים בין תקופות שונות, כמה טענות היו הקשורות להיסטוריה המשכילת כולה: שומר ורצו להשתמש בטקסטים "מקודשים" מקור היסטורי ולדון בהם לצד מקורות היסטוריים חילוניים ובאופן ביקורתני ולנסח להתבונן בכל מהלך ההיסטוריה היהודית באופן ביקורתני ולנסח מalias בארץ הפלאות" – שבה מייבשת אליס את השומעים באמצעות דקלום קטע על ויליאם הכבוש מספר לימוד – לאפיין אותו. וירועים היבט דבריו של משה מנדרלטון "אובי-קייטוית" מכך שעל לקרו משחו היסטורי.

הכרת ההיסטוריה, מתרבר, סקרה אחרת. בניגוד לדעת רוחות השהשכלה היהודית, כמו כהשכלה הכללית האירופית, ואתה בלי מוד ההיסטוריה עניין בטל, היא ראתה בידע ההיסטוריה ובងצלו דרך ניסח תפיסה זאת ב"דברי שלום אמרת": "מקורות הימים יחכם האדם, בקרוא בהן מעשה בני האדם מכל העמים אשר היו לפניו, מנהיגיהם מושבותיהם ומוסדותיהם, וכשבין לאחרית ענייניהם יראה מה פועלן העצות הטובות, ואיך על ידיהןazelio מלכות שלמות, גם גדרון בינוין אבושים גדרולים אשר עשו שם, ולעומת זאת יראה מה פועלן ההיסטוריה דרך פוללה, דרך לראיית ההווה באמצעות העבר והפיכתו של העבר לנוכחה בהווה באופן שישרת את מטרותיה של תנועת העצות הרעות של ידיהן ירדו מלכות גדרות והוא מפללה".

אמנם לימידי ההיסטוריה ניתנו נימוקים ותירוצים שונים, חלקם תועלתתיים וחילקו עקרוניים, אך תנועות השכלה היתה התלווה האמיתית של התפתחות הכרת העבר היהודית, והיתה אחורית לתמורות רוחות הרודיקליות בהכרת ההיסטוריה ובתודעה ההיסטורית היהודית. בעת ואחרונה מרבבים לדבר על "זיכרון היסטורי", ורננים שוב ושוב בטיבה של ההיסטוריה היהודית, אך לעיתים תקופות מאוד מוכסמים הדברים על ידע קלוש וחלקי של תלמידות הכתבה ההיסטורית היהודית. להוכיח שפנטיאון הגיבורים היהודי איןנו נופל מפנטיאון הגיבורים

השללה והיסטוריה
תולדותיה של הברית-ישראל יהודית מודרנית
שסואן פייר. סרכו זלמן שו, 523 עמ' 70.20 שקלים

זהר שביט

קר שנערך לאזמן מצא שלימוד ההיסטוריה בכתב הספר נחשב כמקצוע ראשון בין תחומי הלימוד שאפשר, לדעת הנשלאים, ליותר עליון. הסיבה לכך היא שלימוד ההיסטוריה המשכילת לו שם של תחום משעמם ולא לลองטי, תחום לימודי שאין כמו הסכינה האלומתית מ"אליס בארץ הפלאות" – שבה מייבשת אליס את השומעים באמצעות דקלום קטע על ויליאם הכבוש מספר לימוד – לאפיין אותו. וירועים היבט דבריו של משה מנדרלטון "אובי-קייטוית" תמיד מפהק אני בשעה שעלי לקרו משחו היסטורי.

תנועות השכלה היהודית, מתרבר, סקרה אחרת. בניגוד לדעת רוחות השהשכלה היהודית, כמו כהשכלה הכללית האירופית, ואתה בלי מוד ההיסטוריה עניין בטל, היא ראתה בידע ההיסטוריה ובנגצלו דרך ניסח תפיסה זאת ב"דברי שלום אמרת": "מקורות הימים יחכם האדם, בקרוא בהן מעשה בני האדם מכל העמים אשר היו לפניו, מנהיגיהם מושבותיהם ומוסדותיהם, וכשבין לאחרית ענייניהם יראה מה פועלן העצות הטובות, ואיך על ידיהןzelio מלכות שלמות, גם גדרון בינוין אבושים גדרולים אשר עשו שם, ולעומת זאת יראה מה פועלן ההיסטוריהדרך פוללה,דרך לראיית ההווה באמצעות העבר והפיכתו של העבר לנוכחה בהווה באופן שישרת את מטרותיה של תנועת העצות הרעות של ידיהן ירדו מלכות גדרות והוא מפללה".

אמנם לימידי ההיסטוריה ניתנו נימוקים ותירוצים שונים, חלקם תועלתתיים וחילקו עקרוניים, אך תנועות השכלה היתה התלווה האמיתית של התפתחות הכרת העבר היהודית, והיתה אחורית לתמורות רוחות הרודיקליות בהכרת ההיסטוריה ובתודעה ההיסטורית היהודית. בעת ואחרונה מרבבים לדבר על "זיכרון היסטורי", ורננים שוב ושוב בטיבה של ההיסטוריה היהודית, אך לעיתים תקופות מאוד מוכסמים הדברים על ידע קלוש וחלקי של תלמידות הכתבה ההיסטורית היהודית. להוכיח שפנטיאון הגיבורים היהודי איןנו נופל מפנטיאון הגיבורים

מוסרית לשבט או לאח'ר של גברים היסטורייה וחינוך לפוליטות. טבויות על ידי מודלים חוביים והתרחקות מדרימות של ליליות. הכתיבה ההיסטורית של כל המשכילים עסקה בשחוור פופולרי של ההיסטוריה; באמצעותה בישרו לעוד, להקנות "גאווה" ואף לתוך "ידמי". של העם היהודי או של היהודי, באמצעות הארת רגעים היירואים בהיסטוריה שלהם. ניסין זה לבש מאוחר יותר, במורה אירופת, פן "לאומי". ההיסטוריה נתפסה כמושא להפקת לקחים, ותיאור ההיסטוריה היהודית כשרשות של פרקים עוגמים כוון לוועז את נפש הקורא ולהביאו להוראות מלאה עם עמו. ההיסטוריוגרפיה נתפסה, אכן, כספר שתפקידו לעורר רגשות.

עם זאת, הרגש האופטימי שאיפין את הכרת העבר המשכילת גם במערב וגם במורה השנה מאוחר יותר. את הכרת העבר המשכילת האוניברסלי. בשל כך פנו רבים מהם לכתיבת ביוגרפיות,อลום איפינה התפיסה שליפה יש להציג את השיפור הניכר בהווה לעומת סבלות העבר. המאה ה-18 והשלט ברלין נקבעו כתקופה שבה יצא סוף המין האנושי, או שהוא יצא והוא, מן "הישמן" האפל של העבר" אל "העולם הזהר והמסודר של המאה ה-19". תפיסה אופטימית זו עמדה בעינה עד להתפרצות מהחרדשה של גלי האנטישמיות בגרמניה ב-1879 או באוקראינה ב-1881. או לא היה אפשר עור להעמיד את הניגוד בין "העת החדש" ל"ימי הבניין" כבסיס לאידיאולוגיה המשכילת, והיא הומרה בתפיסה לאומית, שהפכה את הורות הלאומית לגורם יסוד בתולדות העם היהודי. הלאומיות היהודית השמיטה את הרכע מתחת להכרת העבר המשכילת, והצעה הכרת עבר שונה, בمرة רביה, שבת התמגו שני המסלולים השונים שבס התפחה עד אז הכרת העם היהודי והיו למסלול חדש, המסלול הלאומי.

פינר סבור כי השוני בין שני המסלולים שביהם צמה הכרת העבר היהורת החדרה – זו המשכילת וזו של אנשי "ממשלה ישראל" – עמוק מכך שאפשר יהיה לראות כאן רצף היסטורי אחד, והוא אכן אפשר לראות את המשכילים כדי שהנחו את היסוד ל"חוכמת ישראל". יתר עם זאת, מקרית הספר לא אפשר שלא לתחות, האם לא הייתה ודווקא הכתיבה ההיסטורית הפופולרית شاملאה תפקיד מרכזי ביצירתה של תורתה ההיסטורית יהודית ואולי אף הקירה את הערך. מסותמת, שיש לה תפקיד. ביצירת זהות וגיבושים של העם.

יקזר המצע מלתאר את כל השאלות החשובות הנדרגות בספר. ראוי רק לציין שלמרות רוח היריעות והיחס הגדול של הספר, הוא נקרא בענין רב. ואי אפשר שלא לציין את החזקה המדעית המוקפת רוח והכתיבה הנעה לתקיה. מעבר לשאלת הקונקרטיות של יהוד החשכה אל ההיסטוריה, גם במערב אריפפה וגם במורה, וזה ספר יסוד להבנת תהליכי המורניזציה של החברה היהודית באירופה ותהליכי יצירת הלאומיות היהודית, התורם גם תרומה חשובה לשאי ורבנןאל. בכתיבה ההיסטורית המלא בחיוי לבוגרויות אחרות, גם אלה של הרמב"ם ו"חוכמת ישראל". מההיסטוריה המסתורנית נברלה בכר, שוו עירדים לוגיים. מ"חוכמת ישראל" נברלה בשל הjourdונות המדעריות של האחים רונה.

היקפו הרחב של הספר, הדן במעט מה ששל השכלת, תחילתה במערב אריפפה ואחר כך במורה, המספרת המושגת הכתירה שלהם, מקשר הרשה הרקנוי והמפוטר, שאנו בא על חשבונו ראייה כללית מנדלסון מצד אחד לרבות מוסריות מציד שני. הרמב"ם הציג כמשמעות מחריקת רבתה, מופת של כתיבה ההיסטורית על היסטוריוגרפיה ורימוי עבר.

תנועת ההשכלה הייתה החלוצה האמיתית של התפתחות הכרת העבר היהודית, והיתה אחראית לתחומות הדריקליות בעיצוב התודעה ההיסטורית היהודית

בקנה לו מקום באבן פינה במחקר ההיסטורי החשובי היהודית המודרנית. במרכזי החיבור נדור מקומה של ההיסטוריה בתפישת העולם של כתיבת הביוגרפיות תבעה את החלפת האינונטראט הקים של הביוגרפיות היהודיות באינונטראט חדש, שכן זה הישן מיקם את המיתוסים את גם הכרת עבר מסוימת, ושיהיא פנתה אל העבר כדי לבחור מתוכו את בהקשר תיאולוגי והעניק ברור כל לדרמות ההיסטורית את משמע עותה באמצעות מיסטיקציה. הם גלוו העדרפה לכתיבת ביוגרפיות היסטוריות או סיפורים ביוגרפיים, שבאמצעותם יכולו ליצור את שטען המחקר. באופן מסורתי.

פינר לא הילך שולח אחריו. קביעתו של מנדלסון, שהטעטה רבים פגיעה להיסטוריה הפרסונלית והאקסemplarity של ההיסטוריה המשכילת. הוא גם הבין כי כתיבה ההיסטורית איננה רק חיבורם בעלי אופי מדעי, אלא גם טקסטים "מנוכים" מנוקות מבהטה של ההיסטוריה, ריאוגרפיה המדעית, בהם גם תרגומים ועיבודים של ספרי היסטוריה, ובחר להציג בתיאור ודמותו את הערכים והרעיון המשכילים כמו ריציילרים ושרים היסטוריים, ביוגרפיות ההיסטוריות וכתיבה פובליצית סטית.

המחקר השיטתי והראשוני של הקורפוס הוות, שעד כה נותר חלקו מן המחקר, אפשר לפינר לעמוד על התפקיד המרכז שמלואה

ידיית ההיסטוריה בראשית העולם המשכילי: המשכילים לא רק שגילו עניין רב בהיסטוריה, אלא שהיחס לעבר היה בעל ממשמעות רבה לאיידיאולוגיה של ההשכלה היהודית, שכן שירת את איידיאולר העותות והולופי המקומים", כפי שכח איצ'ק אייכל. אלום כדי להיכנס לפנאיון של היהודים מן העולם "ישן" אל העולם המודרני. גיית המעבר של היהודים בין התרבות המשכילת היהודית היה על הדמות להוכחה והטורנית, וגם בסיטואציה כאמור, פינר מכחין בין "היסטוריה מדעית" ל"היסטוריה משכילה" לית', ככלומר בין היסטוריוגרפיה כritisziיפלינגה מחקרית לבין הכרתם של הערכים והשליחות מהחקר השיטתי והראשוני של הקורפוס הוות, שעד כה נותר חלקו מן המחקר, אפשר לפינר לעמוד על התפקיד המרכז שמלואה

ידיית ההיסטוריה בראשית העולם המשכילי: המשכילים לא רק שגילו עניין רב בהיסטוריה, אלא שהיחס לעבר היה בעל ממשמעות רבה לאיידיאולוגיה של ההשכלה היהודית, שכן שירת את איידיאולר העותות והולופי המקומים", כפי שכח איצ'ק אייכל. אלום כדי להיכנס לפנאיון של היהודים מן העולם "ישן" אל העולם המודרני. גיית המעבר של היהודים בין התרבות המשכילת היהודית היה על הדמות להוכחה והטורנית, וגם בסיטואציה כאמור, פינר מכחין בין "היסטוריה מדעית" ל"היסטוריה משכילה" לית', ככלומר בין היסטוריוגרפיה כritisziיפלינגה מחקרית לבין הכרתם של הערכים והשליחות מהחקר השיטתי והראשוני של הקורפוס הוות, שעד כה נותר חלקו מן המחקר, אפשר לפינר לעמוד על התפקיד המרכז שמלואה

ידיית ההיסטוריה בראשית העולם המשכילי: המשכילים לא רק שגילו עניין רב בהיסטוריה, אלא שהיחס לעבר היה בעל ממשמעות רבה לאיידיאולוגיה של ההשכלה היהודית, שכן שירת את איידיאולר העותות והולופי המקומים", כפי שכח איצ'ק אייכל. אלום כדי להיכנס לפנאיון של היהודים מן העולם "ישן" אל העולם המודרני. גית המעבר של היהודים בין התרבות המשכילת היהודית היה על הדמות להוכחה והטורנית, וגם בסיטואציה כאמור, פינר מכחין בין התרבות מדעית לתרבות משכילה

במאס' הוקדש מדור מיוור לבוגרויות של יהודים שנקרו "תולדות חברתיות או לאומיות. הבחנה זו אפשרה לו למלור על מקומה של גודולי ישראל", וכן נכתבו ביוגרפיות על גודולי היהודים, בהן – נסוף היפיסת העבר, גם בעודרם של טקסטים היסטוריוגרפיים העומדים על הרמביון מדענים. מושג המפתח בחיבורו הוא המושג "היסטוריה די אגלאר, יוסף דלמייגו וייצחק אורובוצי די קסטרו. מאותר יותר נכתבו כמה וכמה ביוגרפיות על משה מנדלסון, ועיצוב דמותו בתה רית, שהיתה מובחנת הן מההיסטוריה המסתורית שקדמה לה והן מ"חוכמת ישראל". מההיסטוריה המסתורנית נברלה בכר, שוו שללה כמעט במוחלט עיסוק בעבר ההיסטורי שלא נתרם לעירדים לאנוגים. מ"חוכמת ישראל" נברלה בשל הjourdונות המדעריות של האחים רונה.

עיקר עניינה של ההשכלה היה בנסיון לפענן מוגמות בתפתחות ההיסטוריה, כדי להצליח בקביעת האתגרי הווה העתידי ובקביעת ייעודו ההיסטורי של העם. لكن עסקה בעיקר בשאלות של הפריידן מנדלסון מצד אחד לרבות מוסריות מציד שני. הרמב"ם הציג כמשמעות מחריקת רבתה, מופת של כתיבה ההיסטורית על היסטוריוגרפיה ורימוי עבר.

הרמב"ם זכר שבסיטואציה של אבן עסתק בקשר המגעים בין התרבות והגמגית בתשתת ההוראה, ניגוד לזרוכו שבדבוקה ההיסטוריה היהודית, ספרו של שמואל פיינר נוחן את הכתיבה ההיסטורית היהודית מוגמת

שונה, ניגוד לזרוכו שבדבוקה ההיסטוריה היהודית מוגמת